

УДК 342.7
DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-72-77

Андрій КУЧУК[©]

доктор юридичних наук, професор
(Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, м. Суми, Україна)

ОБОВ'ЯЗОК ПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ ПІКЛУВАТИСЯ ПРО СВОЇХ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ БАТЬКІВ: ПРОПЕДЕВТИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність дослідження обумовлюється недостатнім рівнем вивчення питання обов'язків дітей, які досягли повноліття, піклуватися про непрацездатних батьків та потребою з'ясування загальноправових характеристик цього обов'язку. Вказується, що у вітчизняному правознавстві відсутні загальнотеоретичні розробки проблематики виконання повнолітніми дітьми обов'язку піклуватися про батьків.

Висвітлено пропедевтичні аспекти розуміння обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Резюмується, що, зважаючи на вимоги юридичної техніки, доцільним є внесення змін до чинного законодавства щодо заміни слів «повнолітні діти» словами «діти, які досягли повноліття». Важливим напрямом подальших наукових досліджень має бути визначення природи обов'язку дітей, які досягли повноліття, піклуватися про непрацездатних батьків та з'ясування співвідношення цього обов'язку з поняттям юридичного обов'язку.

Ключові слова: дитина, дієздатність, моральний обов'язок, непрацездатні батьки, обов'язок піклуватися, повнолітні діти, юридичний обов'язок.

Постановка проблеми. Одним із питань, що набуло особливої актуальності в українському правознавстві протягом останніх десяти років, є питання правового статусу дитини. Слід зазначити, що основна увага науковців зосереджена переважно на проблематиці захисту прав дитини та забезпечення їхнього благополуччя. Національне законодавство та міжнародні договори, зокрема Конвенція про права дитини, стали предметом детального аналізу. Постійний моніторинг виконання державою своїх зобов'язань перед дітьми, забезпечення доступу до судового захисту прав та ефективного механізму реагування на порушення стали важливими темами, що висвітлюються вітчизняними правниками. Чинником, що посилює актуальність цього напрямку гносеології у 2022 р., стало повномасштабне вторгнення росії на територію Української держави.

Водночас майже недослідженим залишається інший аспект проблематики: зобов'язання дитини перед особами, які сприяють реалізації прав дитини загалом, і зокрема тими, які мають із дітьми сімейний зв'язок. І хоча певною мірою такий підхід є дещо виправданим, зважаючи на подібність правової природи прав дитини та людських прав (що було висвітлено нами у декількох публікаціях [1–2]), однак ідеться про інший вид зобов'язання – тип обов'язку, що реалізується після настання повноліття особи, але обумовлений нинішнім виконанням обов'язку іншою стороною – батьками.

Означений аспект важливий для створення балансу між правами та обов'язками дитини. З огляду на те, що дитина має права, вона також повинна мати свої обов'язки, особливо у відносинах із батьками, опікунами або прийомними батьками.

Дослідження цього аспекту потребує комплексного аналізу та розробки відповідних загальноправових положень, оскільки встановлення обов'язків дитини вимагає збалансованого підходу. Тому проведення подальших розвідок та розробка концепцій щодо зобов'язань дитини перед особами, які сприяють реалізації її прав, є важливим завданням для українського правознавства.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Проблематика виконання повнолітніми дітьми обов'язку піклуватися про батьків

переважно стала об'єктом уваги правників після набуття чинності Сімейним кодексом України, глава 17 якого містить юридичні норми, що регулюють відповідні відносини [3]. Однак ідеться саме про дискурс правників-практиків із приводу розуміння змісту тих чи інших норм, що містяться у главі 17 Сімейного кодексу України, а також висвітлення цих норм на сайтах органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Варто зауважити, що об'єктом комплексного наукового осмислення ці норми не стали, зокрема у контексті їх розуміння через призму теорії права. У правознавстві з'являються здебільшого окремі публікації з означеної проблематики. До того ж, у них переважно йдеться саме про обов'язок батьків утримувати дітей, тобто про зворотній вказаному нами обов'язок. Так, слід згадати наукову роботу В. Завгороднього та Г. Пшеничної, присвячену визначенню стану опрацювання проблематики виконання обов'язку батьків піклуватися про дітей (відзначимо, що наведений нижче висновок авторів значною мірою слід поширити і на обов'язок дітей утримувати батьків). «Комплексні дослідження конституційного обов'язку батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей в Україні відсутні. Зважаючи на закріплення даного обов'язку нормами Основного закону, його подальше дослідження слід проводити з точки зору конституційної науки», – акцентують науковці [4, с. 23].

«Необхідно також зосередити увагу на орієнтації суспільства на головних сімейних цінностях сучасної людської цивілізації», – вказують К. Кацюба й М. Конюхова, підсумовуючи дослідження проблематики обов'язку батьків піклуватися про дітей [5, с. 17]. І цей висновок повною мірою є важливим у гносеології зворотного обов'язку – обов'язку дітей щодо непрацевдатних батьків.

Однією з перших наукових робіт із означеної проблематики є стаття Ю. Завгородньої, котру авторка присвятила висвітленню питань «поняття, сутності та змісту механізму реалізації юридичного обов'язку батьків піклуватися про своїх дітей до їх повноліття, а також визначенню притаманних йому елементів та здійснення їх характеристик» [6, с. 61–67].

Слід згадати і наукову статтю С. Малишка, у якій «з'ясовано характерні риси та сформульовано дефініцію поняття юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацевдатних батьків» [7, с. 31].

Чи не єдиним дисертаційним дослідженням із окресленої проблематики є робота О. Лук'янчук [8]. Однак слід наголосити, що воно здійснене в межах науки цивільного права, а не загальної теорії права чи конституційного права.

Отже, у вітчизняному правознавстві відсутні загальнотеоретичні розробки проблематики виконання повнолітніми дітьми обов'язку піклуватися про батьків.

Метою статті є висвітлення пропедевтичних аспектів розуміння обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацевдатних батьків.

Принадно зазначимо, що ця робота є однією із запланованих трьох публікацій, у яких буде висвітлено саме загальноправовий аспект обов'язку дітей, які досягли повноліття, піклуватися про непрацевдатних батьків.

Виклад основного матеріалу. Основою для загальнотеоретичного аналізу окресленого предмета пізнання є визначення у Конституції України та Сімейному кодексі України поведінки повнолітніх дітей щодо непрацевдатних батьків саме як обов'язку.

При визначенні суб'єкта зобов'язань законодавець використав доволі незвичний термін «повнолітні діти», що розглядається лінгвістикою як оксюморон. Так, за дефініцією, що закріплена у національному законодавстві, дитиною визначається така людина, яка не досягла повноліття [3]. «Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше», – відзначається у Конвенції про права дитини [9]. Відповідно, при визначенні носія досліджуваного обов'язку законодавець вказує на «повнолітню особу, яка не досягла повноліття», що є нонсенсом.

Тож першим завданням, що має бути розв'язане, є розуміння змісту поняття повнолітніх дітей, його відповідності вимогам юридичної техніки. Хоча відповідь на другу частину вказаного завдання є очевидною, зважаючи на віднесення, як уже зазначалося, поняття «повнолітня дитина» до оксюморону. Отже, у межах юридичного дискурсу використання такого терміна не відповідає вимогам юридичної визначеності через позначення неіснуючого суб'єкта. Це порожнє поняття або поняття з нульовим

змістом. Не існує повнолітньої дитини як суб'єкта права. Є або дитина (неповнолітня особа), або повнолітня особа.

Однак використання у тексті Конституції України цього терміна (ст. 51 [10]) обумовлює необхідність тлумачення відповідного припису.

У контексті пошуку змісту вказаного терміна варто певною мірою погодитися з тезою О. Лук'янчук про те, що у цьому випадку йдеться про закріплення морального обов'язку [11, с. 54]. Системне тлумачення положень ст. 51 Конституції України вказує на те, що законодавець мав на увазі відносини «батьки – діти». Саме таке сприйняття дозволяє зрозуміти термін «повнолітні діти»: у відносинах між батьками та їхніми дітьми останні завжди для перших залишаються дітьми (у сенсі відносин між ними). Наприклад, 70-річний П. є сином (дитиною) для його 90-річних батьків С. і В.

Це очевидно з погляду моралі, однак у контексті приписів законодавства використання терміна «повнолітні діти» є неправильним із погляду вимог юридичної техніки. Наголосимо, що якщо в тексті Основного закону, зважаючи на характеристики конституції як акта, що визначає основи суспільного ладу і для норм якого властивий лаконічний, певною мірою імпліцитний характер, вживання цього терміна певною мірою допустиме, то в тексті Сімейного кодексу – ні. Як приклад варто згадати розділ II Конституції України, назва якого має еkleктичний характер, вказуючи на такі різні за своєю правовою природою явища, як: 1) права і свободи людини; 2) права громадян; 3) обов'язки громадян (при тому що перше явище жодною мірою не пов'язане ні з другим, ні з третім). Однак у галузевому законодавстві переважно йдеться про одне з названих явищ.

Таким чином, зважаючи на все наведене вище, у національному законодавстві доцільно термін «повнолітні діти» замінити терміном «діти, які досягли повноліття». Відповідно, використання цього терміна на позначення тих осіб, які перебувають у сімейних зв'язках із непрацездатними батьками, буде чітко вказувати на зобов'язаного суб'єкта щодо піклування. При цьому на тих дітей, які не досягли повноліття (залишаються дітьми у юридичному розумінні поняття), обов'язок піклування не поширюється.

Крім того, необхідно з'ясувати саму природу обов'язку дітей, які досягли повноліття, піклуватися про непрацездатних батьків. Юридичний обов'язок зазвичай інтерпретується як таке зобов'язання, що встановлене законом або підзаконними правовими актами (чи іншими джерелами права) і є обов'язковим для виконання фізичною чи юридичною особою. Зобов'язання може передбачати різноманітні дії, котрі потрібно здійснювати або від здійснення яких слід утриматися відповідно до встановлених правил.

Слід наголосити, що юридичні обов'язки можуть впливати з різних джерел права, таких як: закони, постанови, договори або судова практика та ін. Вони можуть стосуватися різних сфер життя, як-от: особисті права та обов'язки, господарські відносини, спадкові відносини, обов'язки громадян перед державою тощо.

Невиконання юридичних обов'язків може мати різні наслідки, включно з адміністративними, цивільними чи кримінальними санкціями в разі порушення. Водночас невиконання юридичних обов'язків може призвести до правової відповідальності перед судом чи іншими органами.

Отже, юридичний обов'язок – це ключовий концепт у національному праві (міжнародний аспект не розглядаємо), що регулює поведінку суб'єктів правовідносин та забезпечує правопорядок у суспільстві.

Юридичний обов'язок є одним із елементів змісту правових відносин поряд із суб'єктивним юридичним правом. При цьому самі правові відносини зазвичай розглядаються як форма реалізації суб'єктивних прав, їхнього захисту а також виконання юридичних обов'язків [12, с. 215].

У зв'язку з цим варто відзначити, що для правових відносин важливою характеристикою є вольова сторона. Правовідносини є вольовими відносинами. Вони базуються на свідомому акті волі сторін (або принаймні однієї з них), які визначають свої права, обов'язки та відповідальність. Вольова сторона є основою для виникнення, зміни та припинення правових відносин. У правових відносинах вольова сторона виражається через поведінку особи, укладання правочинів, ухвалення рішень, надання згоди або відмови, а також виконання або невиконання (свідомого) юридичних обов'язків. Ця вольова діяльність здійснюється з розумінням наслідків та

відповідальності за свої дії.

Додамо, що характеристикою суб'єктів правових відносин є правосуб'єктність; без право- та дієздатності особа не може бути учасником правових відносин. Доречно наголосити, що переважно з віковою характеристикою пов'язується дієздатність.

Таким чином, врахування вольової сторони є ключовим аспектом при аналізі, розумінні та регулюванні правових відносин. Вона визначає активність та свідомість учасників правових відносин і впливає на їхнє правове становище та взаємодію.

Зважаючи на означене, слід вказати на те, що юридичний обов'язок має усвідомлюватися особою і або особа добровільно бере на себе виконання певного зобов'язання, або свідомо погоджується на наявність у неї відповідних обов'язків. Так, наприклад, щодо останнього можна згадати застосування до особи заходів, закріплених у санкції юридичної норми. Значна кількість правопорушників не бажала б застосування до них негативних наслідків за вчинене правопорушення. Однак вони усвідомлювали, що за вчинене на них може бути покладено обов'язок зазнати певних позбавлень, і свідомо погодилися з цим, вчинивши правопорушення та намагаючись уникнути відповідальності. Або згадаємо обов'язок сплати податків. Хоча є такі особи, які не хотіли б сплачувати податки, але вони виконують цей юридичний обов'язок. Проте наголосимо на можливості позбавлення цього обов'язку шляхом відчуження об'єкта оподаткування. Що знов-таки вказує на усвідомлене сприйняття та добровільну згоду на виконання юридичного обов'язку. Так само і у випадку обов'язків, що виникають із відносин громадянства: особа може набути громадянства іншої держави (за наявності до того підстав) та вийти з громадянства.

Отже, юридичний обов'язок пов'язаний із добровільним взяттям на себе відповідних зобов'язань або зі свідомим погодженням на виконання зобов'язання. Що відсутнє у випадку покладання на дітей аналізованого обов'язку, що пов'язується суто з календарною датою. Дитина не володіє повною дієздатністю, а тому не може повною мірою усвідомлювати взяття на себе обов'язку, що вимагає від неї законодавець, та не висловлює свою згоду з таким обов'язком; не може відмовитися від статусу дитини у певних сімейних відносинах тощо.

Слід підкреслити, що нами не заперечується важливість і необхідність існування обов'язку дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Лише наголошується на невідповідності природи цього обов'язку природі юридичного обов'язку (принаймні на перший погляд). Саме тому необхідним є проведення комплексного пізнання означеної проблематики.

Висновки. Таким чином, з огляду на вимоги юридичної техніки доцільним є внесення змін до чинного законодавства щодо заміни слів «повнолітні діти» словами «діти, які досягли повноліття». Важливим напрямом подальших наукових досліджень має бути визначення природи обов'язку дітей, які досягли повноліття, піклуватися про непрацездатних батьків та з'ясування співвідношення цього обов'язку з поняттям юридичного обов'язку.

Список використаних джерел

1. Кучук А. М., Завгородня Ю. С. Особливості прав дитини: загальноправовий аспект. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 4. С. 3–7.
2. Кучук А. М., Завгородня Ю. С. Права дитини як критерій державно-правового режиму. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 1. С. 3–7.
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
4. Завгородній В. А., Пшенична Г. Є. Конституційний обов'язок батьків утримувати дітей до їх повноліття: стан наукових досліджень. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 20–23.
5. Кацюба К., Конюхова М. Виконання юридичного обов'язку батьків піклуватися про своїх повнолітніх дітей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 12–18.
6. Завгородня Ю. С. Механізм реалізації юридичного обов'язку батьків піклуватися про своїх дітей до їх повноліття: поняття та елементи. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 10. С. 61–67.
7. Малишко С. І. Поняття юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 31–35.
8. Лук'янчук О. І. Обов'язок дітей утримувати батьків за сімейним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2019. 18 с.
9. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

10. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

11. Лук'янчук О. І. Піклування про непрацездатних, немічних батьків: законодавче закріплення морального обов'язку. *Право та державне управління*. 2019. № 2 (35). Т. 1. С. 54–59.

12. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. Ю. А. Ведерніков. 3-є вид., перероб. і доп. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2016. 468 с.

Надійшла до редакції 26.02.2024

Прийнято до опублікування 08.03.2024

References

1. Kuchuk, A. M., Zavorodnia, Yu. S. (2022) Osoblyvosti prav dytyny: zahalnopravovyi aspekt [Child's rights peculiarities: general and legal aspect]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Vyp. 4, pp. 3–7. [in Ukr.].

2. Kuchuk, A. M., Zavorodnia, Yu. S. (2022) Prava dytyny yak kryterii derzhavno-pravovoho rezhymu [Rights of a child as a criterion of state and legal regime]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*. Vyp. 1, pp. 3–7. [in Ukr.].

3. Simeinyi kodeks Ukrainy [The Family Code of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 10 sichnia 2002 r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> [in Ukr.].

4. Zavorodnii, V. A., Pshenychna, H. Ie. (2013) Konstytutsiyni oboviazok batkiv utrymuvaty ditei do yikh povnolitii: stan naukovykh doslidzhen [The constitutional duty of parents to support children until they reach adulthood: state of scientific research]. *Pravo i suspilstvo*. № 6, pp. 20–23. [in Ukr.].

5. Katsiuba, K., Koniukhova, M. (2019) Vykonnannya yurydychnoho oboviazku batkiv pikluyatsia pro svoikh povnolitnykh ditei [Fulfilling the legal duty of parents to care for their adult children]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 6, pp. 12–18. [in Ukr.].

6. Zavorodnia, Yu. S. (2017) Mekhanizm realizatsii yurydychnoho oboviazku batkiv pikluyatsia pro svoikh ditei do yikh povnolitii: poniattia ta elementy [Mechanism of realization of legal duty of parents to care of the children to their full age: concept and elements]. *Visnyk Pivdennoho rehionalnoho tsentru Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 10, pp. 61–67. [in Ukr.].

7. Malyshko, S. I. (2022) Poniattia yurydychnoho oboviazku povnolitnykh ditei pikluyatsia pro svoikh nepratsездatnykh batkiv [The concept of the legal obligation of adult children to care for their disabled parents]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. № 1, pp. 31–35. [in Ukr.].

8. Lukianchuk, O. I. (2019) Oboviazok ditei utrymuvaty batkiv za simeinym zakonodavstvom Ukrainy [The duty of children to support their parents under the family legislation of Ukraine] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.03. Kyiv. 18 p. [in Ukr.].

10. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. [The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. Ст. 141. [in Ukr.].

11. Lukianchuk, O. I. (2019) Pikluvanntia pro nepratsездatnykh, nemichnykh batkiv: zakonodavche zakriplennia moralnoho oboviazku. [Care of disabled, infirm parents: legislative consolidation of moral duty]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. № 2 (35), pp. 54–59. [in Ukr.].

12. Teoriia derzhavy i prava [Theory of the state and law] : pidruch. / kol. avt. ; ker. avt. kol. Yu. A. Vediernikov. 3-ye vyd., pererob. i dop. Dnipropetrovsk : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav ; Lira LTD, 2016. 468 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Andrii Kuchuk. The obligation of adult children to care for their disabled parents: the propedeutic aspect. The relevance of the research is determined by the insufficient study of the issue of the obligations of children who have reached the full age to take care of disabled parents and the necessity to clarify general and legal characteristics of this obligation. It is indicated that there are no general and theoretical developments regarding the fulfillment of the duty to take care of parents by adult children in domestic jurisprudence. The purpose of the article is to cover the propaedeutic aspects of understanding the duty of adult children to take care of their disabled parents.

It is indicated that the basis for a general and theoretical analysis of the subject of knowledge is the definition of the behavior of adult children in relation to disabled parents as a duty in the Constitution of Ukraine and the Family Code of Ukraine. It is emphasized that the legislator's use of the term «adult children» does not meet the requirements of the legal technique and the classification of this term by linguistics as an oxymoron.

There are two tasks that should be solved as a priority: first, it is an understanding of the adult children concept's content, its compliance with the requirements of legal technique; secondly, it is necessary to clarify the very nature of the duty of children who have reached the full age to take care of incapacitated parents.

Legal obligation is one of the elements of the legal relations content along with subjective legal right. Legal relations are volitional relations. They are based on the parties' conscious act of will. The person should be aware of the legal obligation; a person either voluntarily undertakes the fulfillment of a certain obligation, or consciously agrees that he has the corresponding obligations. This characteristic of

the legal obligation is absent in the case of entrusting adult children with the duty to take care of disabled parents.

It is summarized that taking into account the requirements of the legal technique, it is appropriate to amend the current legislation to replace the words «adult children» with the words «children who have reached the full age». An important direction of further scientific research should be to determine the nature of the obligation of children who have reached the full age to take care of disabled parents and clarify the correlation between this obligation and the concept of legal obligation.

Keywords: *child, legal capacity, moral obligation, disabled parents, duty of care, adult children, legal obligation.*

УДК 340.1

DOI: 10.31733/2078-3566-2024-1-77-82

Роман ЛЯШУК©

доктор юридичних наук, доцент

Оксана ТАРАСЮК ©

курсант факультету
правоохоронної діяльності

*(Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна)*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ОСНОВИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Висвітлено важливу для сьогодення України тему – діяльність громадянського суспільства в умовах війни. Здійснено науково-практичний огляд взаємодії громадянського суспільства України з органами публічної влади в умовах російсько-української війни.

Громадянське суспільство України, що зараз перебуває у стані війни, розглянуто не лише як сукупність вільних індивідів, але й як суспільство, що побудоване на справедливих відносинах. В умовах війни процеси становлення демократичної правової держави та інституціоналізація громадянського суспільства в Україні відбуваються одночасно, доповнюючи одне одного. Варто констатувати, що вони ще далекі від досконалості.

З'ясовано, що інститутами громадянського суспільства є добровільні громадські організації та громадські рухи; незалежні засоби масової інформації як джерело громадської думки; вибори та референдуми як механізм реалізації демократії та виявлення громадської думки; благодійні фонди, волонтерські організації; релігійні організації; професійні, творчі спілки та інші суб'єкти.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну, що розпочалося 24 лютого 2022 р., стало поштовхом для накопичення механізмів формування та розвитку міцної і злагодженої взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства. Проте шлях до перемоги є нелегким, а тому потребує значних реформ та вдосконалення таких механізмів.

На основі аналізу наукових джерел та статистичних даних встановлено, що громадянське суспільство України в умовах війни є основою для побудови європейської правової та демократичної держави, але в умовах сьогодення необхідні зміни в законодавстві України, котрі доповнили би правове регулювання діяльності інститутів громадянського суспільства, зокрема в частині здійснення контролю за органами державної влади в умовах війни, створення сприятливого правового режиму діяльності волонтерських фондів та благодійних організацій.

Ключові слова: *правове забезпечення, громадянське суспільство, війна, органи публічної влади, держава, громадські організації, громадянське суспільство.*

Постановка проблеми. Одним із ключових моментів у розвитку правової держави є її комунікація з громадянським суспільством. Підвищення функцій ефективності влади можливе за умови безпосередньої участі громадян у громадському та політичному житті як на місцевому, так і на державному рівнях.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Різним аспектам діяльності громадянського суспільства присвячені праці дослідників:

© Р. Ляшук, 2024

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0137-0989>

nadpsu@dpsu.gov.ua

© О. Тарасюк, 2024

nadpsu@dpsu.gov.ua